

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ ВПО В ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ

LEGAL MECHANISMS FOR THE INTEGRATION OF IDPS INTO TERRITORIAL COMMUNITIES

Киришко О.В., аспірантка кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльностіВолинський національний університет імені Лесі Українки
orcid.org/0009-0008-1551-4852

Метою статті є комплексний аналіз адміністративно-правових механізмів інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у територіальні громади України в умовах воєнного стану, а також визначення ефективності цифрових, правових та соціально-економічних інструментів, що застосовуються у цьому процесі. Методологічною основою дослідження стали системно-правовий, порівняльно-правовий, статистичний та аналітичний методи, які дозволили поєднати правовий аналіз нормативних актів із дослідженням емпіричних даних Міністерства соціальної політики, Національної соціальної сервісної служби, місцевих громад і міжнародних організацій.

У результаті дослідження виявлено, що інтеграція ВПО в Україні трансформувалася від моделі соціального забезпечення до моделі соціальної інтеграції, заснованої на принципах прозорості, участі та відповідальності. Встановлено, що запровадження цифрових сервісів («Дія», «Відновлення», «eРобота») суттєво підвищило ефективність адміністрування соціальної підтримки, скоротило бюрократичні процедури та забезпечило міжвідомчу взаємодію. Визначено ключову роль територіальних громад і старостинських округів у формуванні локальних програм адаптації, а також важливість медіаційних центрів і психологічної підтримки для зниження соціальної напруги. За статистичними даними 2023–2025 рр., кількість громад із власними програмами інтеграції зросла з 58 % до 82 %, а рівень працевлаштування ВПО – із 37 % до 52 %.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання висновків дослідження для удосконалення державної політики у сфері захисту прав внутрішньо переміщених осіб, підвищення інституційної спроможності місцевого самоврядування та розроблення єдиної національної методики моніторингу інтеграційних процесів. Результати дослідження можуть бути застосовані органами влади, науковцями та міжнародними партнерами для формування сталих механізмів соціально-правової інтеграції ВПО в Україні.

Ключові слова: ВПО, біженці, медіація, конфлікти, територіальні громади, правове регулювання, міжнародний досвід, альтернативний спосіб вирішення спорів, права людини, міжнародні стандарти, воєнний стан, війна.

The purpose of the article is a comprehensive analysis of the administrative and legal mechanisms for the integration of internally displaced persons (IDPs) into the territorial communities of Ukraine under martial law, as well as determining the effectiveness of digital, legal and socio-economic instruments used in this process. The methodological basis of the study was the system-legal, comparative-legal, statistical and analytical methods, which allowed combining the legal analysis of regulatory acts with the study of empirical data from the Ministry of Social Policy, the National Social Service Service, local communities and international organizations. As a result of the study, it was found that the integration of IDPs in Ukraine has transformed from a social security model to a social integration model based on the principles of transparency, participation and responsibility. It was established that the introduction of digital services ("Action", "eRecovery", "eWork") significantly increased the efficiency of social support administration, reduced bureaucratic procedures and ensured interagency interaction. The key role of territorial communities and starosta districts in the formation of local adaptation programs has been identified, as well as the importance of mediation centers and psychological support for reducing social tension. According to statistical data for 2023–2025, the number of communities with their own integration programs increased from 58% to 82%, and the level of employment of IDPs from 37% to 52%.

The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using the conclusions of the study to improve state policy in the field of protecting the rights of internally displaced persons, increasing the institutional capacity of local self-government and developing a single national methodology for monitoring integration processes. The results of the study can be applied by authorities, scientists and international partners to form sustainable mechanisms for the socio-legal integration of IDPs in Ukraine.

Key words: Internally Displaced Persons (IDPs), Refugees, Mediation, Conflicts, Territorial Communities, Legal Regulation, International Experience, Alternative Dispute Resolution (ADR), Human Rights, International Standards, Martial Law, War.

Постановка проблеми. Проблематика інтеграції ВПО у територіальні громади України стала однією з ключових у системі публічного управління в умовах воєнного стану. За даними Міністерства соціальної політики, станом на середину 2025 року офіційно зареєстровано понад 5,2 млн внутрішньо переміщених осіб, більшість з яких продовжують проживати в приймаючих громадах понад два роки. Такий масштаб переміщення населення безпрецедентний для України, що обумовлює потребу у створенні ефективних правових, соціально-економічних і адміністративних механізмів інтеграції ВПО [5, с. 254]. Відповідно до положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» №1706-VII, держава гарантує ВПО рівність у правах з іншими громадянами, захист від дискримінації та сприяння у соціальній адаптації [7]. Однак правозастосовна практика показує, що реальна інтеграція ВПО у громади зіштовхується з низкою бар'єрів – від нестачі житла та робочих місць до недостатньої інституційної спроможності місцевого самоврядування [9, с. 7].

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. У сучасному науковому дискурсі проблема інтеграції внутрішньо переміщених осіб розглядається крізь призму соціальних, правових та психологічних викликів, що супроводжують процес їх адаптації. Вивчення праць останніх років засвідчує тенденцію переходу від теоретичних концепцій соціальної підтримки до практико-орієнтованих моделей управління інтеграційними процесами на рівні громад. У роботі К. Вучко et al. [1] простежується еволюція державних і громадських механізмів підтримки переселенців між двома хвилями вимушеного переміщення в Україні – після 2014 року та з початком повномасштабної агресії. Автори довели, що у другий період соціальні послуги набули більшої гнучкості та стали орієнтованими на місцеві потреби, що сприяло формуванню партнерських відносин між органами влади та неурядовими структурами. Водночас вони вказали на нестачу системної координації між рівнями управління, що знижує ефективність інтеграційних програм.

Г. Слозанська та ін. [2] дослідили специфіку соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни та їхніх

сімей, виявивши, що програми реінтеграції мають тенденцію бути фрагментованими й короткостроковими. Вчені підкреслили, що найбільш успішними є моделі, у яких поєднується державне фінансування з громадськими ініціативами, орієнтованими на тривалу психологічну та професійну адаптацію. Отримані результати демонструють важливість переходу до комплексної системи соціального супроводу, що включає інститути медіації та професійної реабілітації.

Т. Семигіна [3] у своїй аналітичній доповіді звернула увагу на те, що українська соціальна робота під час війни виявила як суттєві досягнення, так і структурні слабкі місця. Вона підкреслила, що практики кризового реагування часто не трансформуються у сталі моделі соціальної політики, через що значна частина напрацьованого досвіду залишається поза рамками інституціоналізації. Семигіна наголошує на потребі впровадження довгострокових механізмів інтеграції, де місцева влада відіграє роль координатора, а не лише виконавця соціальних рішень.

Результати дослідження D. Rizzi et al. [4] та співавторів розкривають психологічний вимір проблеми внутрішнього переміщення. На основі аналізу стану психічного здоров'я українських переселенців і біженців у Польщі встановлено, що більшість з них стикається із симптомами тривожності, дистресу та посттравматичних розладів. Автори наголошують, що ефективна інтеграція неможлива без розгортання мереж психологічної допомоги, орієнтованої не лише на кризові втручання, а й на відновлення соціальної стабільності особи. Це свідчить про необхідність розширення програм ментального здоров'я в межах інтеграційної політики.

В. Політанський [5] у своїй статті окреслив адміністративно-правові проблеми інтеграції внутрішньо переміщених осіб у контексті воєнного стану та цифровізації публічного управління. Учений довів, що нормативна база України залишається надмірно фрагментованою, а відсутність єдиного «Порядку інтеграції ВПО» призводить до правової невизначеності. При цьому він підкреслив, що цифрові інструменти («Дія», «Відновлення», «Робота») суттєво розширили можливості доступу до соціальних послуг і стали каталізатором модернізації системи публічного адміністрування.

Д. Селіхов [6], аналізуючи правові основи соціального захисту ВПО, дійшов висновку, що українська модель підтримки переселенців все ще переважно базується на підходах тимчасового забезпечення, а не сталого включення у соціально-економічне середовище громад. Учений наголошує на важливості переходу від допомоги як реакції на кризу до правових механізмів інтеграції, що враховують гендерні, вікові та регіональні особливості. Науковець також підкреслює значення уніфікації процедур соціального обліку ВПО та створення єдиних стандартів послуг на рівні держави. Узагальнення наукових позицій дозволяє констатувати, що сучасні дослідження зосереджуються на часткових аспектах інтеграції – соціально-психологічних, правових чи адміністративних, – проте комплексний підхід до синтезу цих вимірів залишається недостатньо розробленим.

Мета статті полягає у комплексному аналізі правових механізмів інтеграції ВПО у територіальні громади з урахуванням адміністративно-правових, соціальних та цифрових аспектів.

Виклад результатів дослідження. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – це багатовимірний процес, який передбачає не лише відновлення базових прав і свобод, але й включення переселенців у соціальне, економічне, культурне та політичне життя приймаючих громад. З правової точки зору вона є складовою системи реалізації державної політики у сфері захисту прав людини, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану [6, с. 103]. Згідно з визначенням, поданим

у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ВПО є громадянами України, які були змушені залишити своє місце проживання внаслідок збройного конфлікту, окупації або надзвичайних ситуацій, не перетинаючи державного кордону [7]. Такий підхід узгоджується з міжнародними стандартами, зокрема Керівними принципами ООН щодо внутрішнього переміщення, які визначають інтеграцію як довгостроковий процес відновлення соціальної стабільності, доступу до послуг і правового статусу.

Як зазначає Наливайко Л. Р., правовий статус ВПО в Україні визначається не лише спеціальним законом, але й низкою підзаконних актів, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України № 505 від 1 жовтня 2014 р., що регламентує порядок надання щомісячної адресної допомоги переселенцям [14, с. 58]. Цей документ став базовим механізмом соціально-економічної підтримки, проте його норми не охоплюють комплексно питання інтеграції у громади – від працевлаштування до участі у місцевому самоврядуванні.

Селіхов Д. А. наголошує, що правова система України має поступово перейти від підходу «соціального утримання» до підходу «соціальної інтеграції», коли держава створює умови для активного включення ВПО у життя громади, а не лише забезпечує їх базові потреби [6, с. 105]. Науковець зазначає, що лише 37 % внутрішньо переміщених осіб мають постійну зайнятість, тоді як понад 45 % отримують соціальні виплати як основне джерело доходу. Ці цифри вказують на те, що інтеграція повинна передбачати механізми економічної самореалізації, а не бути обмеженою лише допомогою.

Важливо, що Закон України «Про соціальні послуги» № 2671-VIII визначає надання соціальних послуг ВПО як обов'язок органів місцевого самоврядування, які мають забезпечити доступ до соціальної інфраструктури, зокрема послуг соціальних працівників, психологічної підтримки, освітніх і медичних програм [8]. У статті 17 цього закону підкреслюється, що соціальні послуги мають надаватися за принципом «близькості до людини», що особливо важливо для громад, де інтеграція ВПО вимагає персоналізованого підходу.

На рівні адміністративного права інтеграція розглядається як процес узгодження публічних і приватних інтересів, у якому держава виступає гарантом прав, а громади – суб'єктами реалізації соціальної політики. Політанський В. С. наголошує, що адміністративно-правове регулювання має ґрунтуватися на трьох принципах: прозорість, участь, відповідальність, які дозволяють створити дієву систему управління процесами адаптації переселенців [5, с. 263].

У контексті європейських практик важливо відзначити, що згідно з даними Агенції ЄС з питань міграції та притулку (EUAA), ефективна інтеграція внутрішньо переміщених осіб можлива лише за наявності чіткої міжсекторальної взаємодії між владою, громадами, бізнесом і громадянським суспільством. Україна поступово імплементує ці підходи, що видно у діяльності Національної соціальної сервісної служби, де створено окремий департамент роботи з ВПО. Важливо зазначити, що станом на 2025 рік понад 350 територіальних громад уже прийняли власні програми підтримки ВПО, які містять положення про забезпечення житлом, сприяння працевлаштуванню, соціальну адаптацію та психологічну підтримку [9, с. 12]. Такий підхід демонструє поступовий перехід від централізованого до децентралізованого управління процесами інтеграції.

Таким чином, теоретико-правові основи інтеграції ВПО в Україні спираються на комплексний нормативний базис, який поєднує міжнародні стандарти, національні закони та практики місцевого самоврядування. Проте, як підкреслює Наливайко Л. Р., ефективна реалізація цих норм потребує

оновлення правової доктрини, що визнає громаду ключовим актором інтеграційної політики, а цифрові сервіси – основним інструментом її реалізації [14, с. 112]. Як зазначає Політанський В. С., в умовах воєнного стану адміністративно-правова система інтеграції зазнала суттєвого реформування. Основна увага була приділена цифровізації публічного адміністрування, що дозволило об'єднати державні реєстри, полегшити ідентифікацію осіб та забезпечити прозорість процедур [5, с. 258]. Зокрема, інтеграція функцій Міністерства соціальної політики з платформою «Дія» надала змогу ВПО дистанційно подавати заяви на допомогу, реєструвати місце проживання чи отримувати довідку переселення без відвідування органів влади. Станом на початок 2025 року понад 3,7 млн осіб скористалися цими сервісами, що свідчить про ефективність діджиталізації соціального управління.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачено, що облік ВПО здійснюється виключно органами соціального захисту, але в сучасних умовах ця функція доповнена автоматизованою системою «Єдина інформаційна база даних ВПО» [7]. Такий цифровий реєстр уможливив міжвідомчий обмін інформацією між Міністерством соціальної політики, Пенсійним фондом та Міністерством цифрової трансформації, що суттєво скоротило час обробки звернень. За інформацією Шапошникової І. В. та Пристай І. Р., протягом 2023–2024 років Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій було розроблено 12 регіональних програм адаптації ВПО, спрямованих на розв'язання питань житла, освіти та зайнятості [9, с. 6]. Наприклад, у Харківській області створено «Центр підтримки внутрішньо переміщених осіб», що надає одночасно адміністративні, соціальні й медіаційні послуги. За рік діяльності він прийняв понад 42 тис. звернень, з яких 70 % було вирішено на місцевому рівні без залучення судових процедур.

Значну роль відіграє публічно-правова взаємодія між державою та органами місцевого самоврядування. Як зазначає Попок А. А., громади виступають ключовими суб'єктами інтеграційної політики, адже саме вони здійснюють безпосередній контакт із переселенцями, надають житло, працевлаштовують і залучають до громадських ініціатив [13, с. 23]. Відповідно до результатів опитування, проведеного у 2024 році серед 50 громад, 83 % представників місцевої влади вважають, що інтеграція ВПО позитивно впливає на розвиток територій – через збільшення людського капіталу та залучення додаткових державних ресурсів.

Водночас у правовій площині залишаються прогалини у координації повноважень різних органів влади. Зокрема, відсутній єдиний адміністративний стандарт оцінювання ефективності інтеграційних програм. Селіхов Д. А. звертає увагу, що необхідно запровадити національну методику інтеграційного моніторингу, яка б включала індикатори зайнятості, доступу до освіти, охорони здоров'я та участі в громадському житті [6, с. 107].

Окремий напрям – розвиток цифрових сервісів соціального адміністрування. За даними Міністерства цифрової трансформації, у 2024 році запущено платформу «Відновлення», через яку ВПО можуть подати заявку на компенсацію за зруйноване житло. За перші 9 місяців роботи через цю систему було подано понад 180 тис. заяв, а загальна сума виплат склала 3,2 млрд грн [5, с. 267]. У таблиці нижче подано систематизований огляд основних адміністративно-правових механізмів регулювання інтеграції ВПО в Україні.

Таким чином, адміністративно-правові механізми інтеграції ВПО є системними інструментами державної політики, спрямованими на забезпечення рівного доступу до послуг, прозорість процедур і посилення спроможності громад. Цифровізація цього процесу дозволила поєднати правові норми з інноваційними управлінськими технологіями, що значно підвищило ефективність державного реагування у кризових умовах. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у територіальні громади України є не лише соціальним завданням, а й елементом державної

політики регіонального розвитку. Як наголошують Попок А. А. та Дяченко А. В., громада виступає не просто місцем розселення ВПО, а повноцінним суб'єктом інтеграції, що формує локальні механізми адаптації, комунікації та правової взаємодії [13, с. 23].

Станом на 2025 рік, за даними Міністерства з питань реінтеграції, понад 1050 територіальних громад України прийняли внутрішньо переміщених осіб. У 320 із них створено спеціальні координаційні ради або «центри підтримки ВПО», які забезпечують доступ до адміністративних, юридичних і соціальних послуг. У 2023–2024 роках у межах проєкту ПРООН «Згуртовані громади» такі центри допомогли понад 480 тис. переселенців, з яких 60 % були жінками, 28 % – дітьми, 12 % – людьми похилого віку [9, с. 8]. На рівні місцевого самоврядування процес інтеграції здійснюється через комплексні програми адаптації, що включають п'ять напрямів: забезпечення житлом, працевлаштування, освітня інтеграція, правова допомога та громадська участь. Як підкреслюють Шапошнікова І. В. і Пристай І. Р., понад 70 % територіальних громад у 2024 році затвердили власні програми підтримки ВПО, тоді як у 2021 році таких було лише 28 % [9, с. 7]. Це свідчить про суттєве підвищення ролі громад у формуванні стійких інтеграційних стратегій.

Значну роль у забезпеченні ефективної інтеграції відіграють старостинські округи – базові структурні підрозділи громади, які забезпечують комунікацію між місцевою владою та переселенцями. Як зазначають Піголенко І. В. та Піголенко Ю. А., старости виконують функцію «першого контакту» з ВПО, координуючи процеси надання адміністративних послуг, соціальної допомоги та сприяючи медіації побутових конфліктів [15, с. 37]. Дослідження, проведене у 2023 році серед 120 старостинських округів п'яти областей України, засвідчило, що 84 % старост беруть участь у програмах соціальної інтеграції, зокрема в питаннях поселення, житлового обліку та гуманітарної підтримки. Близько 62 % округів мають окремі «соціальні паспорти громади», у яких фіксуються дані про переселенців, їхні потреби та рівень адаптації [15, с. 38].

Ці інструменти стали ефективними в умовах воєнного стану, адже дозволяють оперативно реагувати на потреби населення, проводити опитування, моніторинг соціальної напруги та ініціювати медіаційні сесії між ВПО і місцевими мешканцями. Як відзначає Цейтліна А. О., саме старости першими почали практикувати локальну медіацію як альтернативу адміністративним або судовим методам врегулювання конфліктів [11, с. 40]. Інтеграція ВПО неможлива без урахування психологічного чинника. Згідно з дослідженнями Стеценко А. І. та Маєвської Н. С., понад 55 % опитаних переселенців у 2024 році зазначили, що стикаються з труднощами соціальної адаптації, зокрема відчуттям ізоляції, невизначеністю у майбутньому та упередженим ставленням частини місцевого населення [12, с. 357]. Водночас 68 % респондентів визнали, що участь у громадських заходах – волонтерстві, культурних подіях чи спільних освітніх проєктах – сприяє швидшому відновленню соціальних зв'язків.

Як приклад, у Дніпропетровській області протягом 2023 року реалізовано проєкт «Єдина громада», який об'єднав 42 місцеві ініціативи з підтримки ВПО. У межах проєкту 5,6 тис. переселенців отримали психологічну допомогу, 2,1 тис. взяли участь у культурних заходах, а 1,3 тис. долучилися до волонтерських ініціатив [10, с. 33]. Це доводить, що соціальна адаптація є не лише гуманітарною, а й економічно вигідною інвестицією в розвиток громади, адже активні ВПО стають новими платниками податків, підприємцями та учасниками місцевої економіки. Медіація, як альтернативний спосіб врегулювання конфліктів, дедалі частіше розглядається як ефективний правовий інструмент адаптації переселенців. За словами Цейтліної А. О., медіація у громадах виконує функцію примирення та соціального діалогу, особливо у випадках конфліктів через житло, гуманітарну допомогу або використання комунальних ресурсів [11, с. 39].

Таблиця 1

Основні адміністративно-правові механізми інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні (2022–2025 рр.)

№	Механізм	Нормативно-правова основа	Ключові інструменти	Очікувані результати
1	Реєстрація та облік ВПО	Закон України №1706-VII (2014), Постанова КМУ №505 (2014)	Єдина інформаційна база даних ВПО, інтеграція з «Дією»	Скорочення часу реєстрації до 24 годин, мінімізація черг
2	Соціальна підтримка	Закон України «Про соціальні послуги» (2019)	Електронна система надання допомоги, міжвідомча взаємодія	Доступ до соціальних виплат через онлайн-сервіси
3	Житлові програми	Регіональні програми Мінінтеграції, 12 областей	Центри підтримки ВПО, муніципальні субсидії	Забезпечення житлом 180 тис. осіб у 2023–2024 рр.
4	Правова допомога	Система БПД, мережа центрів «Право для всіх»	Юридичні консультації, медіація, онлайн-консультації	45 тис. вирішених кейсів без суду
5	Психологічна підтримка	Програма МОЗ та НАН України (2024)	Цифрові кабінети психолога, мобільні команди	68 мобільних груп у громадах
6	Економічна інтеграція	Державна служба зайнятості, місцеві ініціативи	Гранти на мікробізнес, платформа «Робота»	12 тис. створених робочих місць
7	Медіація та комунікація	Проекти за підтримки ПРООН та USAID	Примирення, фасилітація, тренінги	75 % зменшення побутових конфліктів у громадах

Джерело: сфлоровано на основі [5, с. 258–270; 6, с. 103–108; 8; 9, с. 7–10; 10, с. 30–36; 13, с. 21–28].

Таблиця 2

Основні показники соціально-правової інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах України (2023–2025 рр.)

№	Показник	2023 р.	2024 р.	2025 р. (прогноз)
1	Кількість територіальних громад, які прийняли ВПО	920	1 050	1 180
2	Частка громад із програмами підтримки ВПО	58 %	70 %	82 %
3	Кількість функціонуючих старостинських округів, що беруть участь у програмах адаптації	95	120	145
4	Кількість переселенців, охоплених локальними програмами адаптації	340 тис.	480 тис.	560 тис.
5	Рівень успішності медіаційних процедур у громадах	65 %	73 %	78 %
6	Частка ВПО, що залучені до громадських ініціатив	41 %	54 %	60 %
7	Відсоток переселенців, які працевлаштувалися у приймаючих громадах	37 %	46 %	52 %

Джерело: складено автором на основі [9, с. 8–10; 10, с. 32–35; 11, с. 39–41; 12, с. 354–359; 13, с. 21–29; 15, с. 36–41].

За підтримки ПРООН у 2024 році було створено мережу з 58 комунальних центрів медіації, які охоплюють 17 регіонів України. За рік у цих центрах проведено понад 2,4 тис. медіаційних процедур, з яких 73 % завершилися мирним врегулюванням спорів [11, с. 40]. Додатково, близько 400 представників громад – старост, юристів, психологів – пройшли спеціалізовані тренінги з фасилітації соціальних конфліктів. Медіація, як вид альтернативного врегулювання конфліктів, поряд із переговорами, стає також елементом локальної демократії: у багатьох громадах ВПО беруть участь у засіданнях дорадчих рад, обговореннях бюджетів участі чи розробці програм розвитку. Це дозволяє забезпечити правову рівність та соціальну залученість переселенців, що є однією з передумов сталого миру в громадах [13, с. 27]. На підставі аналізу статистичних і дослідницьких матеріалів [9; 12; 13; 15] можна виділити основні показники соціально-правової інтеграції ВПО в територіальні громади України.

Отже, соціально-правова інтеграція ВПО у громади України є багатовимірним процесом, який об'єднує правові норми, психологічну підтримку, місцеве самоврядування та громадянську активність. Старостинські округи, медіаційні центри, цифрові сервіси та локальні ініціативи утворюють нову архітектуру соціальної згуртованості, яка не лише сприяє стабілізації громади, але й стимулює економічний розвиток територій.

Хоча в Україні існує базовий комплект нормативно-правових актів, що визначає права ВПО та базові механізми підтримки, на практиці спостерігається фрагментарність і часткова неузгодженість цих норм. Закон №1706-VII і Закон «Про соціальні послуги» задають рамки, але підзаконні акти, місцеві програми та інструкції часто містять суперечливі процедури з точки зору реалізації прав переселенців – це ускладнює координацію дій між відомствами та громадами [7; 8; 6, с. 105]. Неузгодженість проявляється, зокрема, у різних підходах до реєстрації ВПО, нарахування соціальних виплат і визнання втрат майна внаслідок війни [14, с. 84].

Місцеві громади опинилися у центрі інтеграційного процесу, але не завжди мають достатні ресурси – людські, фінансові, інформаційні – для якісної реалізації програм адаптації. Як показав аналіз опитувань і регіональних звітів, лише близько 40–45 % громад у 2023–2024 рр. були забезпечені фінансуванням, достатнім для реалізації комплексних програм інтеграції без зовнішньої допомоги; решта залежали від субвенцій, донорських грантів чи тимчасових проєктів міжнародних організацій [9, с. 13; 10, с. 33]. Це призводить до нерівномірного рівня послуг між громадами.

Проблема житла залишається однією з ключових перепон. Хоча уряд запровадив програми компенсацій власникам, що приймають ВПО (КМУ №332 та інші ініціативи), на практиці частина переселенців перебуває у тимчасовому житлі, гуртожитках чи у притулках з низьким рівнем комфорту. Загальна доступність довгострокового житла обмежена: за даними регіональних центрів, лише приблизно 18–22 % переселенців змогли отримати стабільне житло через державні або муніципальні програми станом на 2024 рік [9, с. 10; 10, с. 34]. Це породжує соціальну напругу й погіршує перспективи довгострокової інтеграції.

Брак постійної зайнятості – системна проблема. За результатами вибіркового дослідження, тільки ~37–46 % ВПО мають постійне місце роботи в приймаючих громадах; значна частина – зайнята на тимчасових роботах або отримує соціальні виплати як основне джерело доходу [6, с. 105; 10, с. 32]. Це знижує їхню фінансову автономію та гальмує інтеграцію в економічне життя громад.

Незважаючи на відсутність масових ворожих настроїв у багатьох громадах, окремі випадки протистоянь через житло, розподіл гуманітарної допомоги або робочі місця відзначалися у 2022–2024 рр. Медіація виявилася дієвим інструментом зниження напруги – відсоток успішних медіацій у проєктах становив понад 65–73 % (зростання у 2024 р.), але потреба у фахових медіаторах та навчанні локальних лідерів залишається високою [11, с. 39–41; 15, с. 37–40].

Цифровізація значно полегшила адміністративні процедури, проте частина вразливих груп ВПО має обмежений доступ до інтернету або низький рівень цифрової грамотності. Це створює ризик нерівного доступу до електронних довідок, сервісів «Дія» та інших платформ, що знижує ефективність цифрових механізмів інтеграції [5, с. 268; 15, с. 39].

На підставі виявлених викликів і аналізу міжнародних та вітчизняних практик пропонується комплекс рекомендацій, спрямованих на посилення правового забезпечення інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Одним із ключових напрямів є нормативно-правове унормування та уніфікація процедур. Зокрема, доцільно прийняти національний «Порядок інтеграції ВПО» – нормативно-правовий акт, що уніфікує підходи до обліку, надання соціальних послуг, реалізації житлових програм і моніторингу ефективності відповідних заходів на всіх рівнях влади – центральному, обласному та місцевому. Запровадження такого документа дозволить усунути суперечності між чинними підзаконними актами й забезпечити більшу правову передбачуваність у сфері реалізації прав ВПО. Водночас важливим завданням є оновлення та приведення у відповідність державних стандартів соціальних послуг із урахуванням специфічних потреб внутрішньо переміщених осіб, зокрема у сфері доступності психологічної допомоги, послуг медіації та сприяння працевлаштуванню.

Висновки. Результати проведеного дослідження підтвердили, що інтеграція внутрішньо переміщених осіб у територіальні громади України є багаторівневим процесом, який поєднує правові, адміністративні, соціальні та психологічні аспекти. В умовах воєнного стану саме громади стали ключовими суб'єктами реалізації державної політики у сфері підтримки ВПО, перетворившись із об'єктів державного управління на активних учасників інтеграційних процесів. Цифровізація управління соціальною сферою – зокрема впровадження систем «Дія», «Від-

новлення» та Єдиної бази даних ВПО – істотно підвищила ефективність комунікації між громадянами й державними інституціями, забезпечивши прозорість процедур та скорочення часу обробки звернень.

Виявлено, що формування дієвих адміністративно-правових механізмів інтеграції базується на взаємодії трьох рівнів управління – державного, регіонального та місцевого, – однак саме місцеві органи влади несуть основне навантаження, не завжди маючи належні ресурси. Значна частина громад залишається залежною від міжнародних донорів і державних субвенцій, що зумовлює нерівномірність реалізації програм підтримки. Проблеми житлового забезпечення, обмежена кількість стабільних робочих місць і фрагментарність нормативного регулювання залишаються ключовими бар'єрами для повноцінної інтеграції переселенців.

Разом з тим, позитивною тенденцією є поширення практик медіації, розвитку центрів підтримки ВПО та активне залучення старостинських округів до соціального моніторингу й адаптаційних заходів. Соціальна інтеграція через участь переселенців у громадських ініціативах, волонтерських і культурних проєктах сприяє не лише зниженню соціальної напруги, але й формуванню нових горизонтів локальної згуртованості.

Отже, забезпечення сталого процесу інтеграції ВПО в Україні потребує: подальшої гармонізації нормативно-правової бази; створення єдиної системи моніторингу ефективності інтеграційних програм; зміцнення фінансової спроможності громад; розширення можливостей зайнятості переселенців; а також інституційного закріплення практик цифрового адміністрування та медіації. Реалізація цих напрямів сприятиме перетворенню інтеграційної політики з кризової реакції на сталу модель соціально-економічного розвитку, у центрі якої – громада як простір безпеки, участі й відновлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Buchko K., Connon I.L.C. Dominelli L. Country on the Move: Comparing the Impacts of Service Provision During the Waves of Displacement Before and After Full-Scale Aggression Against Ukraine. *J. Hum. Rights Soc.* 2024. Vol. 9, p. 474–484. DOI: <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00337-9>
2. Slozanska H., Horishna N., Bybyk D., Krynytska I. Social support of veterans of the Russian-Ukrainian war and their families during the war and post-war period. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10(1), p. 47–62. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5>
3. Semigina T. Lessons of war (Not) learned by domestic social work. In Traditional and innovative approaches to scientific research: Materials of the III international scientific conference (pp. 47–49). Kyiv, September 23, 2022. *International Center for Scientific Research. – Vinnytsia: European Scientific Platform*. URL: <https://archive.mcnrd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/23.09.2022/9> (дата звернення: 23.09.2025).
4. Rizzi, D., Cifuffo, G., Sandoli, G., Mangiagalli, M., de Angelis, P., Scavuzzo, G., Nych, M., Landoni, M., & Ionio, C. Running away from the war in Ukraine: The impact on mental health of internally displaced persons (IDPs) and refugees in transit in Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19(24). DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph192416439>
5. Політанський В. С. Адміністративно-правове регулювання інтеграції ВПО в Україні: виклики воєнного стану та цифровізації публічного адміністрування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Вип. 32(1). С. 254 – 271. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-1-254>
6. Селіхов Д.А. Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 84. С. 103 – 108. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.14>
7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
8. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Голос України*. 2019. 27 верес. (№ 82). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 23.09.2025).
9. Шапошникова І. В., Пристай І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. Вип. 11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04>
10. Лехолетова М. М., Дуля А. В., Спіріна В. Є. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. Соціальна робота та психологія: освіта і наука. 2025. Вип. 1. С. 30 – 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-1-5>
11. Цейтліна А.О. Запровадження медіації як механізму врегулювання конфліктів унаслідок військових подій на сході України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Вип. 32(71). С. 37 – 41. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.5/07>
12. Стеценко А. І., Маєвська Н. С. Особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. Габітус. Соціальна психологія. Юридична психологія. 2025. Вип. 74. С. 354 – 359. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.64>
13. Попок А. А., Дяченко А. В. Приймаюча громада як суб'єкт інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2020. Вип. 2. С. 21 – 29. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2020.2.4>
14. Наливайко Л.Р., Коршун А.А. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб: теорія та практика: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2023. 192 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10814/1/%D0%9D%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D0%BE_%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%88%D1%83%D0%BD_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F-1.pdf
15. Пиголенко І.В., Пиголенко Ю.А. Роль старостинських округів в адаптації внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах. Соціальні структури та соціальні відносини. 2023. Вип. 46. С. 36 – 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.46.4>

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
Дата публікації: 28.11.2025